

Centrum Badania Opinii Społecznej

ul. Żurawia 4 skr. pt. 24

00-955 WARSZAWA 15

SEKRETARIAT: 29-35-69; 28-37-04; 28-90-17

Telex: 816-436

ZESPÓŁ REALIZACJI BADAŃ: 40-56-41

Telefax: 29-40-89

BS/415/142/90

OPINIE nt. NAUCZANIA RELIGII W SZKOŁACH
PUBLICZNYCH

Komunikat z badań

Warszawa, grudzień 1990 r.

Kontrowersyjność problemu edukacji religijnej w szkołach publicznych była powodem podjęcia tej kwestii w kilku kolejnych sondażach.

W maju '90 pytaliśmy reprezentację dorosłej części społeczeństwa i uczniów ostatnich klas szkół ponadpodstawowych o stosunek do - ewentualnego wtedy - powrotu religii katolickiej do szkół publicznych¹, we wrześniu '90 zaś tylko dorosłych o stosunek do wybranych uregulowań zawartych w Instrukcji Ministerstwa Edukacji Narodowej, określającej obowiązujące od nowego roku szkolnego zasady nauczania tego przedmiotu w szkołach². Sondaż listopadowy stanowił próbę weryfikacji wcześniej zarejestrowanych opinii³.

1. "Za" i "przeciw" nauczaniu religii w szkole

Nauczanie religii w szkołach państwowych akceptuje większość społeczeństwa. W maju '90 opowiadało się za nim 60% badanych (równie często dorośli, jak i młodzież, z tym że wśród dorosłych więcej było przeciwników: 28 wobec 20%; tab. 1).

We wrześniu - po pierwszych doświadczeniach ze szkolnym nauczaniem religii, w atmosferze ożywionych dyskusji, jakiego temu towarzyszyły - zwiększyła się nieznacznie liczba zarówno popierających (o 2%), jak i nie popierających (również o 2%) ten sposób edukacji religijnej (tab. 2).

W dwa miesiące później liczba zwolenników nauczania religii w szkole także w przyszłości (po zakończeniu obowiązywania tymczasowej instrukcji) osiągnęła 70%, a przeciwników 27% (tab. 3).

¹ Komunikat z badań CBOS: "Opinie nt. problemu nauczania religii katolickiej w szkołach publicznych" - czerwiec 1990 r. Omawia on wyniki sondaży: "Aktualne problemy i wydarzenia" (5) zrealizowanego w dniach 17-23.05.1990 r. na reprezentatywnej próbie losowej dorosłej ludności Polski i "Młodzież '90" przeprowadzonego w dniach 17.04-7.05.1990 r. na ogólnopolskiej reprezentatywnej próbie uczniów ostatnich klas szkół średnich i zasadniczych zawodowych.

² Sondaż "Aktualne problemy i wydarzenia" (8) zrealizowano w dniach 11-17.09.1990 r. na reprezentatywnej próbie losowej dorosłej ludności Polski.

³ Sondaż "Aktualne problemy i wydarzenia" (10) przeprowadzony w dniach 17-18.11.1990 r. na reprezentatywnej próbie losowej dorosłej ludności Polski.

Tabela 1

w procentach

Stosunek do problemu nauczania religii katolickiej w szkołach publicznych*	Maj '90 - wskazania:	
	dorosłych	młodzieży
Jestem za	60	60
Jestem przeciw	28	20
Trudno powiedzieć	12	20

* W kwestionariuszu dla dorosłych pytanie brzmiało: *Jakie jest Pana(i) zdanie w kwestii nauczania religii katolickiej w szkołach publicznych (państwowych)?* 1. Jest Pan(i) za. 2. Jest Pan(i) przeciw. 3. Trudno powiedzieć; w kwestionariuszu dla młodzieży zaś pytano: *Co sądzisz o nauczaniu religii katolickiej w szkołach publicznych (państwowych)?* 1. Jestem za. 2. Jestem przeciw. 3. Nie mam zdania.

Tabela 2

w procentach

<i>Jaki jest Pana(i) stosunek do nauczania religii w szkołach?</i>	Wskazania respondentów we wrześniu '90
<i>Popieram</i>	62
<i>Nie popieram</i>	30
<i>Trudno powiedzieć</i>	8

Tabela 3

w procentach

<i>W przyszłym roku przewiduje się zmiany w zasadach nauczania religii w szkołach państwowych. Czy jest Pan(i) za:</i>	Wskazania respondentów w listopadzie '90
<i>Wprowadzeniem obowiązkowej nauki religii</i>	26
<i>Wprowadzeniem nieobowiązkowej nauki religii</i>	44
<i>Niewprowadzeniem nauki religii do szkół</i>	27
<i>Trudno powiedzieć</i>	3

} 70

Względnie stabilna wydaje się grupa przeciwników nauczania religii na terenie szkół państwowych (ok. 27-30%). Wraz ze wzrostem doświadczeń zmniejsza się liczba niezdecydowanych, którzy dołączają do grupy zwolenników.

2. Zasady szkolnego nauczania religii

Zwiększająca się społeczna akceptacja nauczania religii w szkołach państwowych jest jednak obwarowana istotnymi zastrzeżeniami. Spośród zgadzających się większość optuje za nieobligatoryjnym jej charakterem.

W maju 1990 w grupie akceptujących szkolne nauczanie religii 78% uważało, że powinno być ono dobrowolne, 18% zaś - że powinno być obowiązkowe (tab. 4; w całej badanej populacji stanowili oni odpowiednio: 47 i 11%). Pół roku później (listopad 1990) postulujących w przyszłości nieobowiązkową naukę religii było 44%, obowiązkową natomiast - 26% (tab. 3).

Tabela 4

w procentach

<i>Czy nauczanie religii w szkole powinno być obowiązkowe czy dobrowolne?*</i>	Maj 1990 - wskazania:	
	dorosłych	młodzieży
<i>Obowiązkowe dla wszystkich uczniów</i>	18	9
<i>Dobrowolne, zależne od woli uczniów</i>	24	78
<i>Dobrowolne, zależne od woli rodziców</i>	53	7
<i>Nie wiem, trudno powiedzieć</i>	5	6

* Na pytanie to odpowiadali tylko ci respondenci, którzy określili się jako zwolennicy nauczania religii w szkole.

W maju dodatkowo pytaliśmy o to, kto powinien decydować o uczestniczeniu uczniów w lekcjach religii: czy oni sami, czy rodzice. Uczniowie (niemal jednomyślnie) uważali, że decyzję należy pozostawić im, dorośli zaś chcieli, aby pozostawała ona raczej w ich gestii.

We wrześniu ponownie pytaliśmy o stosunek badanych do obu - zaproponowanych w Instrukcji MEN alternatywnie (w odniesieniu do uczniów szkół ponadpodstawowych) - rozwiązań. Popierających *decydowanie przez rodziców o uczęszczaniu ich dzieci na lekcje religii* było 2,3 razy więcej niż zwolenników *samodzielnego decydowania przez uczniów* o tym. Stosunek zaś nie popierających tych opinii wynosi odpowiednio 1 : 5,5 (zob. tab.5).

Tabela 5.

w procentach

Jaki jest Pana(i) stosunek do:	Odpowiedzi respondentów:		
	popie- ram	nie popie- ram	trudno powie- dzieć
- decydowania przez rodziców o ucze- szczaniu ich dzieci na lekcje religii	85	10	5
- pozostawienia Kociołowi doboru ka- dry i programu nauczania religii	80	12	8
- umieszczenia krzyża w salach lek- cyjnych	68	23	9
- nauczania religii w szkołach	62	30	8
- uczestniczenia nauczycieli reli- gii w Radzie Pedagogicznej Szkoły	50	38	12
- odmawiania modlitwy przed i po lekcjach	49	41	10
- wynagradzania przez państwo na- uczycieli religii	48	41	11
- zwolnień z lekcji na uroczystości religijne	36	51	13
- samodzielnego decydowania przez uczniów o uczęszczaniu na lek- cje religii	36	55	9
- nauczania religii przez osoby nie posiadające przygotowania pedago- gicznego	17	70	13

Aktualne więc pozostaje nadal spostrzeżenie, że dorośli nie zamierzają łatwo rezygnować z instytucjonalnej kontroli nad wychowaniem światopoglądowym swych dzieci.

Spośród innych zawartych w instrukcji MEN zasad najbardziej kontrowersyjne okazały się te, które dopuszczają możliwość *nauczania religii przez osoby nie posiadające przygotowania pedagogicznego* oraz możliwość *zwolnień z lekcji na uroczystości religijne*.

Bardzo duże poparcie zyskał także - poza zasadą cedującą na rodziców prawo decydowania o uczestniczeniu ich dzieci w lekcjach religii - postulat pozostawiający *Kościółowi dobór kadry i programu nauczania religii* oraz dopuszczający możliwość *umieszczenia krzyża w salach lekcyjnych*.

Mniej jednoznacznie społecznie okazały się następujące zasady: *uczestniczenie nauczycieli religii w Radzie Pedagogicznej szkoły, odmawianie modlitwy przed i po lekcjach i wynagradzanie przez państwo nauczycieli religii*.

Akceptację ponad połowy badanych uzyskały te postulaty, które nie mają bezpośredniego wpływu na dotychczasową pracę szkoły, nie burzą zajmowanej przez rodziców pozycji lub mają znaczenie symboliczne, poniżej zaś 50% te, które mogą zakłócać dotychczasowy rytm i klimat pracy szkoły. Większy sprzeciw wobec tych ostatnich rozwiązań wynika zapewne również stąd, że są one czymś nowym, co nie było wcześniej w szkołach publicznych stosowane, a nawet postulowane.

Można więc powiedzieć, że stosunek badanych do przedstawionych im zasad jest zróżnicowany. Tylko 3% badanych nie udzieliło swego poparcia żadnej z nich, a 4% poparło wszystkie. Pozostali najczęściej zgadzali się z 5-8 zasadami - tymi, które uzyskały najwyższe wskaźniki wyboru.

Wszystkie proponowane rozwiązania konsekwentnie kwestionował niespełna 1% respondentów (ośmiu), nie budziły wątpliwości 9%. Najczęściej kwestionowano jedno, dwa czy trzy rozwiązania, które uzyskały najwięcej odmów akceptacji.

3. Różnice w stosunku do szkolnej edukacji religijnej

Za szkolnym nauczaniem religii konsekwentnie częściej opowiadają się osoby starsze niż młodzi. Częściej są to mieszkańcy wsi aniżeli miast oraz legitymujący się niższym poziomem wykształcenia. Zmiennymi istotnie różnicującymi poglądy badanych w tym względzie są także: pozycja społeczno-zawodowa, osiągany dochód i ocena własnych warunków materialnych, a także stosunek do wiary i praktyk religijnych. Im wyższa w hierarchii społecznej jest ta pozycja i im wyższy dochód, tym mniejsze odsetki aprobaty, szczególnie dla obligatoryjnego wariantu szkolnej edukacji religijnej (tab.1 aneksu). Wyższe zaś zaangażowanie religijne - co zrozumiałe - sprzyja postawom akceptacji obowiązujących obecnie rozwiązań.

Cechy te odgrywają tym większą rolę różnicującą, im bardziej kontrowersyjny społecznie jest przedmiot ocen, np. *odmawianie modlitwy przed i po lekcjach*. Funkcjonują one na ogół syndromatycznie (w sposób wzajemnie powiązany), chyba że dany problem szczególnie angażuje którąś z cech - np. wiek w przypadku decydowania przez rodziców/uczniów o uczęszczaniu na lekcje religii.

x
x x

Problem szkolnej edukacji religijnej był i pozostał zagadnieniem społecznie kontrowersyjnym. Od początku angażowała się w niego większość badanych (świadczy o tym niski i ciągle zmniejszający się odsetek odpowiedzi *trudno powiedzieć*), którzy aprobując ten rodzaj edukacji religijnej, nie są obojętni na sposób jej realizacji.

Kilkumiesięczne doświadczenia sprzyjają raczej niwelowaniu wcześniej sygnalizowanych obaw (stąd wzrastający odsetek zgadzających się na obowiązkowy charakter nauki), nie wpływają jednak na zmianę orientacji przeciwników szkolnego nauczania religii (ich liczba zasadniczo nie zmienia się). Można więc powiedzieć, że doświadczenia te łagodzą nie-

pokoje ludzi przekonanych o sensowności obecności religii w planach szkolnych, nie uspokajają natomiast zwolenników świeckiej koncepcji szkoły. Ci ostatni (choć nie tylko oni) zachowują krytycyzm wobec podanych w Instrukcji MEN rozwiązań, dokonując selektywnej oceny każdego z nich. Postawa taka charakteryzuje osoby spośród społecznych elit lub ich zaplecza. Mniejszościowy - z natury rzeczy - charakter tych grup nie może jednak zmienić generalnego obrazu, tj. powszechnego poparcia dla szkolnego trybu nauki religii, niekoniecznie jednak zgodnego z rozwiązaniami proponowanymi w tymczasowej Instrukcji MEN.

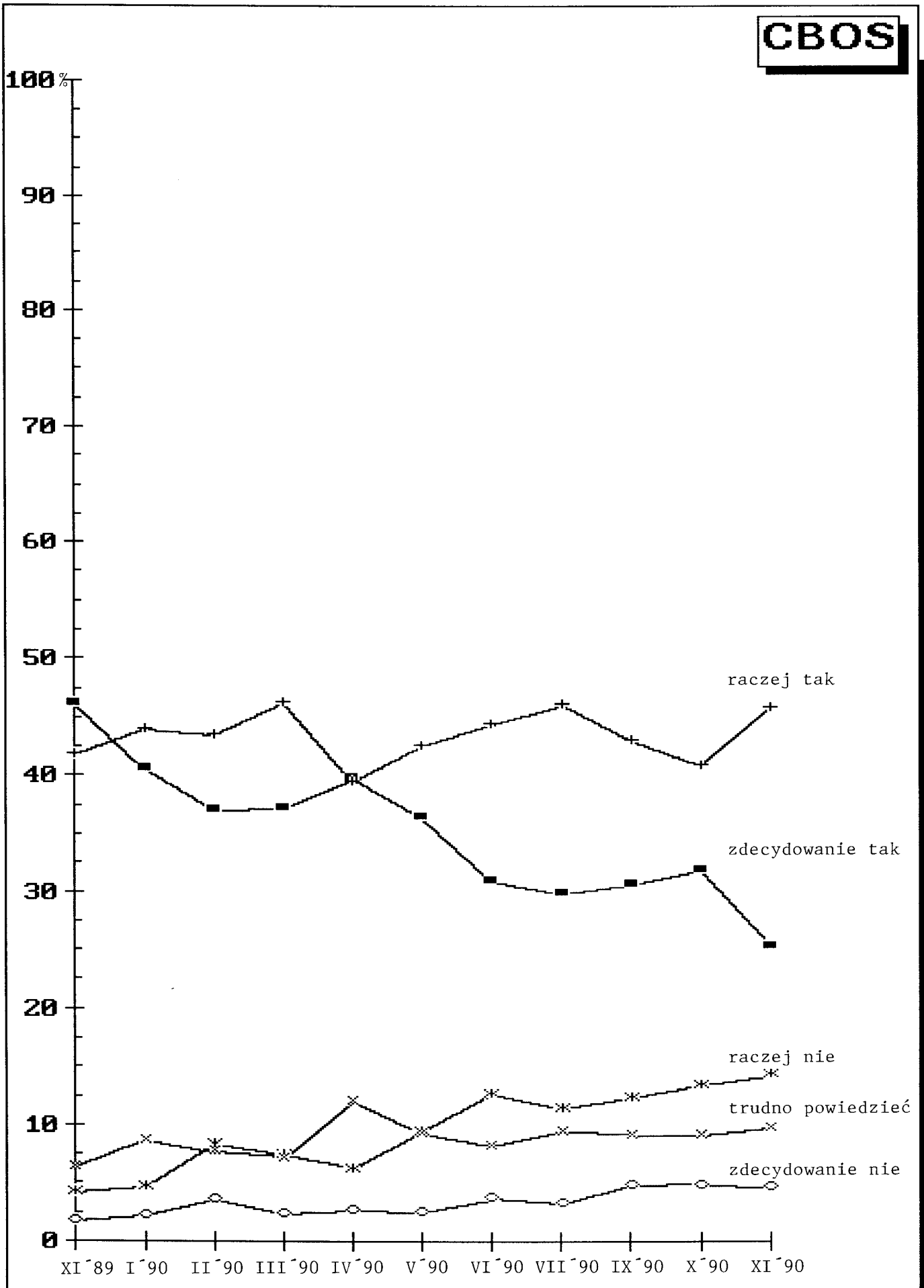
Niezależnie od stopnia wyrażanego poparcia kontrowersje towarzyszące wprowadzeniu nauczania religii do szkół⁴ mogły mieć wpływ na obniżenie społecznej oceny działalności Kościoła. Systematycznie rejestrowany poziom aprobaty dla tej instytucji⁵ wykazuje w ostatnim roku stałe tendencje spadkowe, szczególnie ocen zdecydowanie aprobujących (rys. 1). Mimo ciągle bardzo wysokiego odsetka aprobaty "netto" (rys. 2) zarysowany wyraźnie trend może wskazywać na pojawienie się pierwszych rys na niemal nieskazitelnym wcześniej społecznym wizerunku Kościoła.

⁴ Zapewne wraz z kontrowersjami towarzyszącymi zmianie ustawy o przerywaniu ciąży.

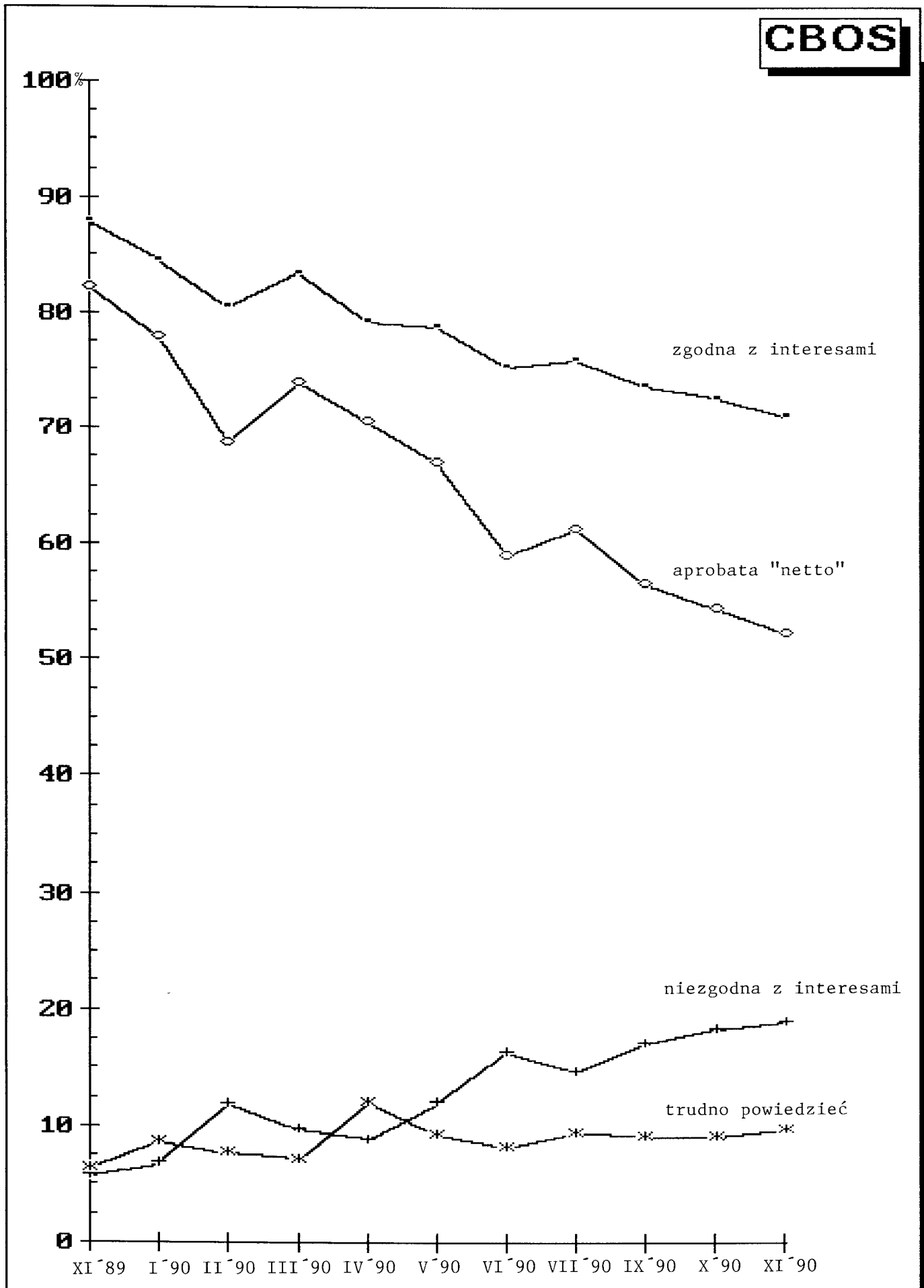
⁵ Wnioskujemy o niej na podstawie odpowiedzi na pytanie: *Czy, Pana(i) zdaniem, działalność Kościoła dobrze służy społeczeństwu i jest zgodna z jego interesami?*

Rys.1

Rozkład odpowiedzi na pytanie: *Czy, Pana(i) zdaniem, działalność Kościoła dobrze służy społeczeństwu i jest zgodna z jego interesami?* według terminów badań

Rozkład odpowiedzi na pytanie: *Czy, Pana(i) zdaniem, działalność Kościoła dobrze służy społeczeństwu i jest zgodna z jego interesami?* według terminów badań

ANEKS

Tabela 1

w procentach

Charakterystyka i postawy badanych	Rozkład odpowiedzi na pytanie: W przyszłym roku przewiduje się zmiany w zasadach nauczania religii w szkołach państwowych. Czy jest Pan(i) za:			
	wprowadzeniem		niewprowadzaniem nauki religii do szkół	trudno powiedzieć
	obowiązkowej nauki religii	nieobowiązkowej nauki religii		
Ogółem	25,5	44,1	27,1	3,3
<u>Płeć</u>				
Mężczyźni	21,4	45,0	29,8	3,8
Kobiety	29,9	43,2	24,2	2,8
<u>Wiek</u>				
Do 24	16,8	33,7	45,3	4,2
25-29	13,2	52,6	32,5	1,8
30-39	17,3	45,7	33,4	3,6
40-49	24,7	45,4	26,9	3,1
50-59	32,0	45,6	17,6	4,8
60 lat i więcej	43,2	38,2	16,6	1,9
<u>Miejsce zamieszkania</u>				
Wieś	34,6	44,2	18,2	3,0
Miasto	19,9	44,0	32,6	3,5
<u>Wielkość miasta</u>				
Do 20 tys.	18,8	42,9	32,9	5,3
21-100	19,0	44,7	32,7	3,7
101-500	20,6	44,5	31,9	2,9
501 tys. i więcej mieszkańców	21,4	43,2	33,0	2,4
<u>Region</u>				
Środkowy (Warszawa)	31,5	39,0	26,3	3,2
Północno-wschodni (Białystok)	21,2	52,9	25,0	1,0
Północny (Gdańsk)	20,5	46,8	29,5	3,2
Południowy (Katowice)	24,3	44,9	26,2	4,6
Południowo-wschodni (Kraków)	32,6	49,6	14,7	3,1
Środkowo-wschodni (Lublin)	19,2	41,7	37,5	1,7
Środkowo-zachodni (Poznań)	24,5	38,9	33,7	2,9
Południowo-zachodni (Wrocław)	22,1	43,6	29,4	4,9
<u>Wykształcenie</u>				
Podstawowe	43,8	37,0	16,3	3,0
Zasadnicze zawodowe	22,5	51,6	22,5	3,4
Średnie	15,8	45,9	34,9	3,4
Wyższe	7,9	42,9	45,7	3,6
<u>Grupa społeczno-zawodowa</u>				
Inteligencja, kadra kierownicza	10,8	50,0	37,3	2,0
Pozostali umysłowi	16,3	40,1	39,7	3,9
Pracownicy handlu i usług	12,8	52,3	31,4	3,5
Robotnicy wykwalifikowani	22,9	49,4	22,6	5,1
Robotnicy niewykwalifikowani	36,0	41,6	20,5	1,9
Robotnicy najemni w rolnictwie i leśnictwie	43,3	31,3	20,9	4,5
Rolnicy	42,7	42,3	13,8	1,2
Prywatni przedsiębiorcy	24,3	48,6	24,3	2,9
Inni	50,0	25,0	25,0	0,0
<u>Dochód</u>				
Do 450 tys.	43,9	37,8	12,8	5,4
451-700	35,9	42,9	18,3	3,0
701-950	21,9	48,0	26,8	3,3
951-1200	20,9	45,4	30,4	3,3
1201-1450	19,9	40,8	36,1	3,1
1451-1950	13,8	47,8	34,8	3,6
Powyżej 1950 tys.zł	18,1	43,6	37,2	1,1
<u>Ocena warunków materialnych</u>				
Złe	30,6	45,5	21,5	2,4
Średnie	24,1	43,4	28,4	4,0
Dobre	17,8	43,5	36,1	2,6
<u>Ocena kierunku rozwoju sytuacji w kraju</u>				
Dobry	24,1	46,9	27,5	1,6
Zły	25,8	40,7	30,2	3,3
Trudno powiedzieć	27,0	44,3	23,4	5,3
<u>Stosunek do wiary i praktyk religijnych</u>				
Wierzący	38,3	42,5	16,0	3,3
Wierzący, niepraktykujący	10,3	50,9	35,4	3,5
Niewierzący	4,3	35,5	57,4	2,8